

ПРАЦЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Важливою умовою життєдіяльності людей є праця, тобто діяльність, спрямована на створення матеріальних цінностей. Праця становить єдність двох функцій: засобу до життя і сфери ствердження особи. Перша з цих функцій знаходить своє відображення в орієнтуванні працівника на зміст праці, її відповідність його внутрішнім запитам, моральне задоволення роботою. Актуальність цієї теми в тому, що на ринку праці молодь - категорія багаточисельна. Її готовність до виробничої праці є життєво важливою складовою успішного економічного розвитку суспільства в майбутньому. Значущість цього ресурсу невпинно зростає. В той же час, ті, кому крім молодості та амбіційності, здебільшого, немає, що запропонувати роботодавцю, відчувають гостру потребу в особливій увазі з боку суспільних та державних структур. Виходячи з цього, метою статті є дослідження та аналіз стану виконання державної політики по охороні праці неповнолітніх.

В даній роботі я намагаюсь розкрити всі аспекти теми дитячої праці та запобігання її найгірших форм. Ця проблема має хвилювати кожного кадровика, кожного роботодавця, адже від цього залежить як майбутнє кадрового потенціалу, так і майбутнє держави.

Неповнолітні у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами. Не допускається прийняття на роботу осіб молодше 16 років. Але за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли 15 років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними 14-річного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

За період 2007-2009 рр. у світі чисельність дітей, що працюють зменшилась на 11%. Частка дітей та молоді віком від 5 до 17 років, що залучені до шкідливих видів робіт, знизилась на 26%. Цей показник є навіть більш вражаючим у віковій категорії дітей віком від 5 до 14 і становить 33%.

Основною галуззю, де використовується дитяча праця, є сільське господарство. За даними Міжнародної організації праці (МОП), в усіх країнах світу близько 70% дітей, що працюють залучені саме в сільському господарстві. Понад 132 млн. дівчат і хлопців віком від 5 до 14 років працюють у рослинництві та тваринництві, допомагаючи постачати їжу та напої, які ми споживаємо, або сировину, з якої потім виробляють інші товари.

В основному діти в Україні зайняті у сфері послуг, а також в торгівлі, менше на будівництві; багато дітей зайняті у сільському господарстві, наприклад, в наймах у сусідів. Поширена робота дітей на батьків. Види робіт найрізноманітніші: в Херсонській області діти плетуть сітки, коли починається сезон ловлі риби. У Донбасі діти, окрім загально прийнятих видів праці, таких, як збирання брухту кольорових металів, беруть участь (або їх примушують) у видобуванні вугілля з нелегальних шахт - так званих копанок. За даними Федерації вільних профспілок, в Луганській області виявлено 500 таких неформальних шахт.

Відповідно до положень КЗпП застосування праці неповнолітніх таким чином є незаконним. Забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Список таких робіт затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України №46 від 31 березня 1994 р. (Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх).

В ст. 190 КЗпП передбачена заборона залучення неповнолітніх до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Такі норми містяться в наказі Міністерства охорони здоров'я України №59 від 22 березня 1996 р., яким, зокрема, передбачається, що до тривалої роботи по підйманню та переміщенню важких речей підлітки до 15 років не допускаються; робота неповнолітніх з вантажами не повинна становити більше 1/3 робочого часу; вага окремого вантажу, який можуть підіймати та переміщувати неповнолітні, не повинна перевищувати граничні норми.

Законодавчими аспектами використання дитячої праці в Україні є зокрема Кодекс Законів України про працю, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» тощо.

Основною причиною дитячої праці переважно є бідність: низький рівень забезпеченості батьків або навіть їх відсутність,

коли дитині, щоб вижити, доводиться найматися на роботу. Але парадоксальним є той факт, що наслідком дитячої праці також є бідність підростаючого покоління працюючих дітей через недоступність або неналежний рівень здобутої освіти або фізичні та психічні вади здоров'я, які унеможливають нормальний розвиток особистості.

Проте, бідність та нестійкість інфраструктури соціального захисту сімей з дітьми не є виключними причинами поширення дитячої праці в Україні. Варто також назвати ще й певні традиції застосування дитячої праці і менталітет, існуючі у нашому суспільстві: зайнятість вважається позитивною для соціального і персонального розвитку дитини; побутує така думка, що праця допоможе дітям здобути знання і навички, які сприятимуть їх майбутнім перспективам.

Крім того, слід брати до уваги, що головною альтернативою праці була освіта. Проте освітні можливості не завжди є доступними для всіх дітей, а частина батьків навіть вважає, що для дитини праця буде кориснішою, ніж навчання. Результати дослідження свідчать про факти експлуатації дітей з боку батьків - деякі батьки можуть використовувати дитячу працю для власного збагачення, не беручи до уваги інтереси дитини. До найпоширеніших мотивів дитячої праці відносяться: фізичне, психологічне, фінансове примушення старших (сім'ї); функціональна неадекватність сім'ї як первинного інституту соціалізації; асоціальні стереотипи поведінки найближчого оточення (наприклад, секс-бізнес, наркотики).

Основними причинами залучення дітей до праці є незалежне матеріальне становище (матеріальна вигода виступає як засіб самоствердження, особливо в колі однолітків) та підвищення їх соціального статусу (прагнення підлітка до самореалізації): бажання самостійно заробляти; бажання мати кишенькові гроші.

Основні причини залучення дітей до праці дещо вирізняються в секторі комерційної сексуальної експлуатації, в секторі сфери розваг і сільського господарства. В секторі комерційної сексуальної експлуатації основними причинами, окрім прагнення самостійно заробляти гроші, є відсутність грошей на життя і бажання мати прикраси, косметику, красивий одяг. А в секторі сфери розваг і сільського господарства - необхідність матеріально допомагати батькам/родичам.

Основними причинами існування попиту на дитячу працю є наймання їх за нижчу, порівняно з дорослими, платню; можливість швидкого звільнення, коли в них немає потреби; більша покірність

та слухняність дітей, які зазвичай не знають про свої права або не можуть про них заявити (це відбувається через побоювання покарання або звільнення з роботи, яка для певної частини дітей є засобом виживання). Як показують результати досліджень, праця неповнолітніх є економічно вигідною для роботодавця. Деякі роботодавці оплачують дитячу працю за тарифами, нижчими, ніж праця дорослих (незважаючи на те, що вони виконують однакову норму роботи). Головний мотив - дорослі в будь-якому разі працюють краще, ніж діти. Праця дітей часто використовується без оформлення, роботодавець не платить нарахування до фондів соціального страхування. Відсутність офіційного оформлення на роботу дозволяє роботодавцеві інколи порушувати умови, на яких були прийняті діти, що значно важче робити з дорослими.

На ринку праці дитина має менше шансів отримати бажану роботу через свій вік та обмежені, порівняно з дорослими, фізичні можливості. В такій ситуації дитина, яка шукає роботу, повинна нехтувати більшістю власних вимог до роботодавця, умов праці тощо, які б вона могла висувати за іншої розстановки позицій на ринку праці. Роботодавці в контексті даної проблеми вважають, що держава повинна підтримувати їх, а, отже, і їх працівників, знижуючи податки, особливо це стосується соціальних податків.

Роботодавці мають матеріальну вигоду від *«роботи»* дітей, але іноді намагаються приховати це за жалістю до останніх. Вони добре поінформовані про те, які наслідки для здоров'я і життя дітей може мати залученість до сектора неформальної дитячої праці, особливо це стосується сектора комерційної сексуальної експлуатації, незаконної діяльності.

Слід зазначити, що роботодавці позитивно ставляться до дитячої праці як до способу їх входження до дорослого життя та набуття певних професійних навичок. Саме цим досить часто батьки, родичі або знайомі дітей пояснюють використання праці дітей. Це передусім стосується галузей сільського господарства, вуличної торгівлі. Подібне відношення зумовлено, насамперед, трьома чинниками: економічним, культурним та правовим.

- По-перше, роботодавці часто, прикриваючись шляхетними намірами, не говорять про той факт, що праця дітей в багатьох випадках в економічному відношенні вигідніша, ніж праця дорослих.

- По-друге, переважна більшість роботодавців і батьків проектує на дітей власне минуле й тому вважають використання праці дітей цілком нормальним явищем.

- По-третє, деякі роботодавці і батьки навіть ніколи не чули про конвенції щодо використання праці дітей, багато з них не знайомі з елементарними нормативами щодо умов та безпеки праці.

Таке відношення до дитячої праці з боку батьків та роботодавців обумовлює складність щодо вибору дієвих механізмів формування в суспільній свідомості позитивного ставлення до викоренення дитячої праці.

У більшості випадків роботодавці взагалі не стикаються з інституціями, які опікуються проблемами дітей (міліція, шкільна інспекція), відповідно немає стосунків з ними, і дані інституції не виступають як перешкода для їх діяльності. Основною причиною цього є відсутність звернень від дітей та їх батьків до відповідних інстанцій.

Середня тривалість праці на день неповнолітніх, залучених до НФДП, складає приблизно 6 годин, але суттєво залежить від видів виконуваних робіт. На сьогодні із шести секторів праці, де залучені діти, найбільший прибуток приносить саме зайнятість в секторі комерційної сексуальної експлуатації (891 грн./міс). Найменший прибуток приносить дітям жебракування (сектор незаконної діяльності) - 178 грн. В решті сфер праці дітей середній заробіток складає приблизно 333 грн.

Отриманий заробіток діти частково віддають батькам, частково витрачають самі. Найчастіше діти витрачають зароблені гроші на речі, на своє дозвілля/відпочинок та на їжу.

Зайнятість дітей у сфері незаконної та неформальної діяльності є найбільш ризикованою для здоров'я і розвитку дітей. Внаслідок роботи значна частка дітей в усіх шести секторах незаконної та неформальної діяльності мала проблеми із здоров'ям або випадки травматизму, які були досить серйозними, оскільки потребували медичного втручання, а іноді й госпіталізації. Хоча значна більшість дітей й зазначали, що є добре поінформованими про небезпеку.

Основні захворювання корелюються з видами діяльності дітей. Отже, для дітей, працюючих у секторі вуличної торгівлі, сфері розваг, незаконної діяльності характерні погіршення загального стану, температура, застуда; в секторі сільського господарства, на шахтах - проблеми зі спиною, з руками, ногами; в секторі комерційної сексуальної експлуатації - інфекції, що передаються статевим шляхом.

Основні ризики, з якими стикаються діти, які працюють на шахтах, в секторі вуличної торгівлі - це небезпечні механізми, устаткування, інструменти, які вимагають фізичного або ручного втручання, транспортування важких предметів; в секторі незаконної діяльності, комерційної сексуальної експлуатації, у сфері розваг -

фізичний та психологічний тиск, надзвичайно складні умови: тривалі/нічні роботи, чи такі, які зобов'язують постійно перебувати на визначеній території; в секторі сільського господарства - шкідливі умови із впливом небезпечних для здоров'я речовин. Специфіка ризику для дітей, які залучені до незаконної діяльності, пов'язана з постійною потенційною загрозою бути затриманим та засудженим за скоєння злочину.

Ознайомившись з темою, можна дійти висновку, що багато компонентів і чинників впливають на те, що діти, не досягнувши віку, який зазначений в законодавстві, за бажанням чи примусово мусять йти працювати. Рівень правової культури дітей є дуже низьким. Переважна більшість працюючих дітей сектора незаконної діяльності, сільського господарства не обізнана ані з правами дітей у сфері праці, ані з законами, які забороняють працю дітей в небезпечних умовах.

У сучасний період молодь займає проміжне становище між дитинством і зрілістю, починає своє трудове життя у важких умовах: відсутність роботи, а при її наявності - низька заробітна плата; немає власного житла та деякі інші негаразди. При цьому виникає невдоволеність, через помилки, допущені при виборі професії, спеціальності, роботи

Власники і керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити в їх діяльності виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та інших вимог щодо охорони здоров'я, передбачених законодавством, не допускати шкідливого впливу на здоров'я людей. Власник зобов'язаний створити в кожному структурному підрозділі й на робочому місці умови праці відповідно до вимог нормативних актів, а також забезпечити дотримання прав неповнолітніх працівників, гарантованих чинним законодавством. Соціальне становище молоді дає можливість передбачати майбутнє суспільства. Тому проблемам молоді держава має приділяти значну увагу, в тому числі й засобам регулювання її правового статусу.